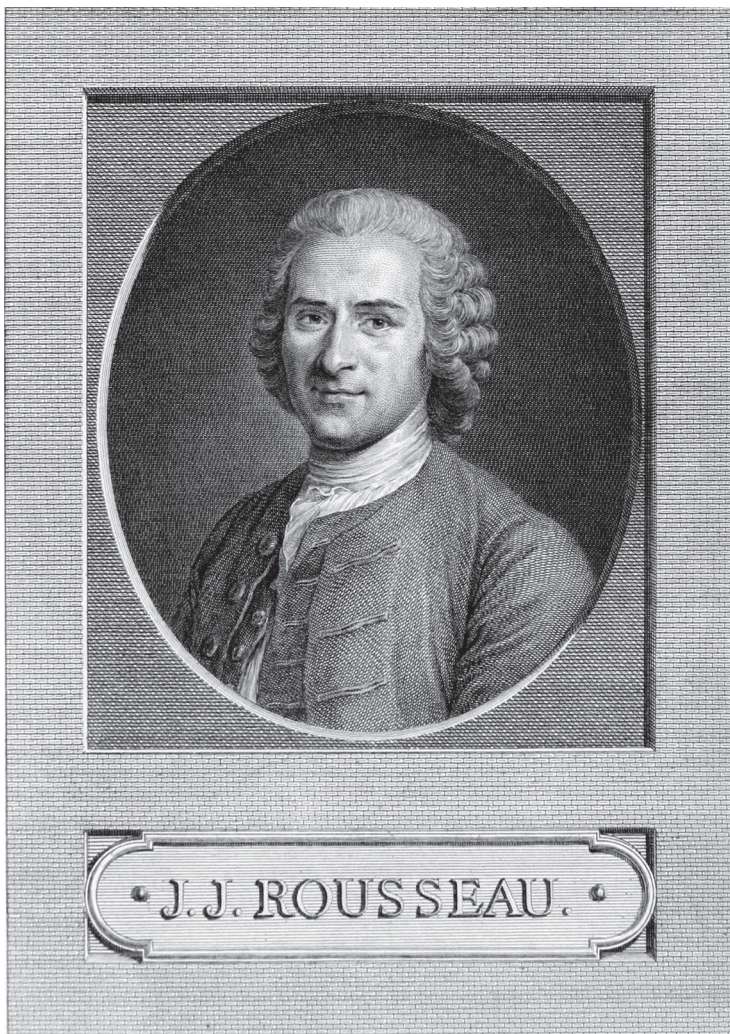

JEAN-JACQUES ROUSSEAU
PÁRBESZÉDEK

FORDÍTOTTA ÉS A JEGYZETEKET ÍRTA

MARSÓ PAULA

ROUSSEAU, JEAN-JACQUES

BÍRÁJA

PÁRBESZÉDEK

Barbarus hic ego sum, quia non intelligor illis.
Itt én vagyok a barbár; mivel nem értenek meg engem.

OVIDIUS: TRISTIA. X, V, 37.

TYPOTEX

A fordítás a Centre National du Livre
és a Babits Mihály műfordító ösztöndíj segítségével készült.

A könyv megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap a kiadói
program keretében támogatta.

Jean-Jacques Rousseau:

Rousseau, juge de Jean-Jacques. Dialogues

Hungarian translation © Marsó Paula, 2020

Hungarian edition © Typotex, Budapest, 2020

Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

A szöveget az eredetivel összevetette
Angyalosi Gergely és Kovács Ilona

ISBN 978 963 493 108 9

Typotex Kiadó

Alapította Votisky Zsuzsa, 1989

A kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók

és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: Németh Kinga

Főszerkesztő: Horváth Balázs

Felelős szerkesztő: Kovács Ilona

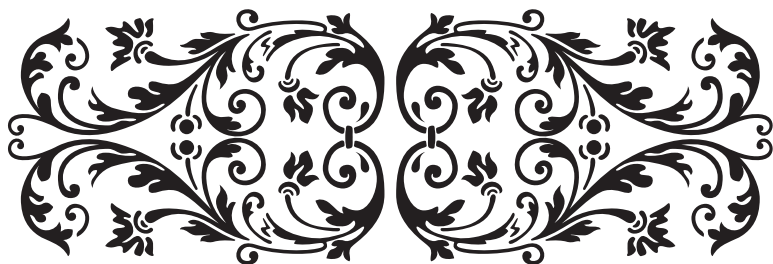
Könyvterv és tördelés: Kiss Barnabás

INTÉS

*Ha volna merszem kérni valamit azoktól, akikhez eljut
ez az írás, azt kérném, hogy mielőtt említést tesznek
róla, vagy bármilyen lépésre szánják el magukat vele
kapcsolatban, olvassák végig az egészet; mi-
vel azonban előre látom, hogy ez a kegy
nem adatik meg nekem, inkább
hallgatók és mindent
a gondviselésre
bízok.*

AZ ÍRÁS TÉMÁJÁRÓL ÉS ALAKJÁRÓL

SOKSZOR ELMONDTAM MÁR, HOGY HA NEKEM VALAKIRŐL OLYAN képet festettek volna, mint amilyet rólam mutattak a kortársaimnak, én nem úgy viselkedtem volna az illetővel, ahogyan ők tették. Erre persze senki sem kapta föl a fejét, és a legkisebb jelét sem láttam annak, hogy bárki kíváncsi lett volna rá, mi okból és miben tért volna el a viselkedésem másokétól. Ebből arra következtettem, hogy a nyilvánosság bizonyos volt abban, hogy lehetetlen igazságosabban és tisztességesebben viselkedni, mint ahogy velem viselkedett, azaz hipotézisem szerint tévedés lett volna figyelmen kívül hagyni véleményüket. Sőt, a nyilvánosság magabiztosságában egyfajta lenéző fölényességet véltem felfedezni, amelyet csakis az erények szeretete diktálhat, amelyre maga a közvélemény és szellemi vezetői is oly kényesek ebben az ügyben. Megfoghatatlan rejtély volt ez számomra, amelyet nem tudtam összeegyeztetni a saját érveimmel, s ez

arra készítetett, hogy beszéljek ez utóbbiakról, alávetve azokat bárki válaszáinak, aki hajlandó engem kijózanítani: ha ugyanis tévedek, annak következményei lesznek; kénytelen vagyok rosszat gondolni a környezetemről; márpedig semmi sem áll tőlem távolabb, mint hogy igazságtalan és hálátlan legyek azokhoz, akik felnyithatják a szememet, akik méltóbb megfontolásokra inthetnek, hogy a méltatlankodást elűzze a jóérzés és elismerés kíséretében a hála, emlékeztetve kötelességemre. Mindazonáltal más oka is van annak, hogy tollat ragadtam. Az írásban érezhető egy másik, ennél is lényegibb és nem kevésbé jogos szándék. Azt biztosan állíthatom, hogy itt már nincs helye a reménynek vagy akár a vágnak, hogy a felettem ítélkezők végre igazságot szolgáltatassanak nekem, ezt eddig is megtagadták, és örökre kitartanak elhatározásukban.

Különös zavart észleltem, amikor vállalkozásomhoz fogtam! Nem az okozott gondot, hogy érzéseimet érvekkel támasszam alá, hanem hogy az ezekkel ellentéteket elképzeljem és egy látszólagos méltanyosság szerint járjak el még akkor is, ha ugyanezt a másik oldalon nem érzékelem. Mindeközben azt láttam, hogy Párizs, Franciaország és Európa egésze végtelen magabiztossággal lép fel velem szemben, s teszi mindezt olyan új keletű és számomra értelmezhetetlen maximák alapján, hogy nem feltételezhettem azt, hogy ennek az egyhangú közmegegyezésnek – legalább látszólag – nincs valami értelmes alapja; továbbá, hogy egy egész nemzedék örömmel fordul el a természetes világosságtól, valamint kész erőszakot tenni az igazságosság valamennyi törvényén, a józan ész valamennyi előírásán, cél, ürügy és belátható nyereség nélkül, pusztán azért, hogy egy rögeszmét dédelgessen, amelynek sem okát, sem célját nem tudom megérteni. A mélységes és egyetemes csönd, amely nem kevésbé felfoghatatlan, mint a rejtély, amelyet eltakar, s amelyet több mint tizenöt esztendeje¹ olyan gonddal rejtegetnek előlem, hogy azt inkább nem is minősíteném, elérte célját; ebben az ijesztő és rettenetes csöndben elvesztettem minden tájékozódási pontot, fogalmam sincs, kitől kérhetnék felvilágosítást különös helyzetemről. Pusztán saját feltételezéseimre hagyatkozhattam, de semmit sem találtam, ami magyarázatot adott volna a velem történteke, s úgy éreztem volna, hogy az igazsághoz is van némi köze. Amikor erős jelzések nyomán olykor már úgy véltem, hogy megtaláltam az összeesküvés hátterét, célját és kitervelőit, a feltételezésekből annyi abszurd dolog született, hogy kénytelen voltam elvetni őket, s mindazon gondolatok,

amelyeket képzeletem kinnal-keservvel a helyükbe állított, úgyszintén nem állták ki a próbát.²

Egy kimérával való hadakozás helyett, hogy ne sértsek meg egy egész nemzedéket, kénytelen voltam észérveket feltételezni a mindenki által jóváhagyott és elfogadott véleményben. Minden örömmel azon voltam, hogy megkeressem és elképzeljem, mi csábította el a sokaságot, és ha semmit sem találtam, ami ezt indokolta volna, az Ég a tanúmrá, hogy ez nem az eltökéltség vagy a kitartás hiánya miatt történt, s hogy mindent végig gondoltam, ami ezzel kapcsolatban felmerült bennem. Erőfeszítésem nem járt sikerrel, így végül elfogadtam az egyedüli lehetséges álláspontot – lévén, hogy számomra ismeretlen és érthetetlen egyedi indítékokkal nem tudok vitázni –, és kibékültem azzal az általános hipotézissel, amely minden indítékot magában foglal. Valamennyi lehetséges feltételezés közül azt választom, amelyik nekem a legkedvezőtlenebb, és a legjobb az ellenfeleimnek, s ebben a helyzetben, amennyire csak lehet, alkalmazkodom azokhoz a manőverekhez, ahhoz a bánásmódhoz, azokhoz a rejtélyes utalásokhoz, amelyek innen-onnan eljutottak hozzám, és megnézem, hogy mi lett volna részükről a leginkább igazságos és észszerű bánásmód velem szemben. Kénytelen voltam mindent felhozni, ami csak mellettük szól, mert ez volt az egyetlen módja, hogy kihámozzam azt, amit ténylegesen mondani akarnak, és így is tettem, minden plauzibilis érvet és álokoskodást felsorakoztattam védelmükben, magammal szemben pedig minden elképzelhető terhelő bizonyítékot. Ennek ellenére bevallom, hogy elég gyakran szégyenkeztem azokon az érveken, amelyeket a szájukba adtam. Tiszta szívből és minden igyekezetemmel azon voltam, hogy jobbakat találjak, már csak azért is, mert egyik se állta volna ki a válaszaimmel való szembesítést, melyek közvetlenül az igazság első alapelvéből származnak, a józan ész alapvetéséből, és alkalmazhatók minden olyan lehetséges esetben, amelyik hasonlít az enyémhez.

A párbeszédes forma a legalkalmasabb arra, hogy ütköztessük az érveket, ezért választottam ezt. Megengedtem magamnak azt a szabadságot,³ hogy ebben a beszélgetésben ismét felvegyem a családneveket, melyet a nyilvánosság jónak látott elvenni tőlem, és példáját követve harmadik személyben nevezem meg magamat, a keresztnevemen, amelyre erőszeregettel lerövidítenek. A másik beszélgetőtársamnak egy Franciát választottam, tisztességesen és kötelességtudón jártam el

az általa viselt név iránt, hiszen tartózkodtam attól, hogy cinkos legyen valamilyen magaviseletben, amelyet helyteleníték, márpedig semmilyen igazságtalanságot nem követtem volna el, ha olyan személyiséget kölcsönöztem volna neki, amilyenként az egész nemzete viselkedik irányomban. Sőt, néha józanabb érzésekkel ruháztam fel, mint amit valaha is bármely honfitársánál tapasztaltam, és számomra örömteli, hazája számára pedig megtisztelő volna, ha többen követnék a példáját. Ha olykor bele is rángatom őt abszurd érvelésekbe, őszintén állíthatom, hogy ezt mindig saját magam ellenében tettem, és hiszem, egész Franciaországot kihívhatom, hogy találjon ennél szilárdabb érvelést, olyat, amelyik jogossá tehetné a velem szemben tanúsított sajátos bánásmódot, amelyet oly nagyra becsl.

Számomra végtelenül világos és tiszta volt, hogy miről akarok beszélni, ezért nagyon meglep szövegem terjengőssége, bőbeszédősége, fecsegése, kuszasága. Bárki más megfogalmazásában eleven és erőteljes volna a szöveg, mely a tollam alatt lagymataggá és akadozóvá lett. Hiszen itt rólam volt szó, és saját magam érdekében már képtelen voltam mozgósítani azt az eltökéltséget és lelkiert, ami egy jó szándékú embert kizárólag mások ügye kapcsán ösztönöz. Önmagam védelmének megalázó szerepe rangon aluli, s annyira méltatlan az érzéseimhez, hogy nehezemre esik felvállalni. De hamarosan kiderül majd, hogy nem is ezt a szerepet akartam betölteni. Képtelenség lett volna megvizsgálni azt, ahogyan a nyilvánosság velem bánik, ha nem gondolkodom el önmagamon ebben a helyzetben, amelynél nincs kegyetlenebb és szármalmasabb a világon. Szomorú és sötét gondolatokat kellett felvetnem, keserű és bántó emlékeket, olyan érzéseket, amelyeket a legkevésbé sem éreztem a magaménak, és ebben a fájdalmas levertségben kellett újra nekiveselkednem, valahányszor egy újabb sértés miatt legyűrtem a viszolygásomat, hogy ezt az annyiszor félbehagyott írást újrakezdjem. Képtelenség folyamatosan művelni egy ilyen györtedelmes munkát, ezért rövid pillanatokra nekiveselkedtem, rögtön leírtam, ha valami eszembe jutott, ezen nem változtattam, olykor tízszer is leírtam, ha valami tízszer jött föl, soha nem tartottam észben, mit írtam le korábban, de ez is csak akkor tűnt fel, amikor elolvastam egyvégtében az egészet, s ahogy az előbb mondtam, most már késő, hogy bármit is helyrehozzak. A harag olykor lendületet ad a tehetségnek, de az undor és a szívfájdalom visszaveti; és miután elolvasták könyvemet, jobban érzik majd, hogy e kínos munkát folyamatosan ebben az állapotban kellett végeznem.

Volt még valami, ami tovább nehezítette a dolgomat; állandóan önmagamról kellett beszélnem, igazságosan és valóságosan, magasztalás és lekicsinylés nélkül. Mindez nem probléma, ha a nyilvánosság méltó tisztelettel bánik valakivel: ez esetben nem is kell ezzel foglalkoznia. Hallgathat anélkül, hogy megalázkodna, és őszintén azonosulhat azokkal a tulajdonságokkal, amelyekkel általában felruházzák. Ám aki úgy véli, hogy kijárna neki az elismerés és a tisztelet, és akit a nyilvánosság kénye-kedve szerint torzít el és rágalmaz, önmaga hogyan találja meg azt a hangot, amely igazságot szolgáltatna neki? Beszéljen magáról a megérdemelt, de általánosan megtagadott elismerés hangján? Kezdjen el kérkedni azokkal a tulajdonságokkal, melyeket magának vall, és amelyeket mindenki megtagad tőle? Az igazság ilyesfajta prostitúciója nem annyira a görgről, mint hitványságról tanúskodna. Az öndicséret, még a legszigorúbb igazságosság szempontjait is figyelembe véve, inkább önmagunk alázása, mint megbecsülése volna, és vajmi kevés emberismeretről tanúskodna, ha azt hinnők, hogy ezzel a tiltakozással kimozdíthatjuk az embereket tévedésükből, amelyben jól érzik magukat. Ezekben az esetekben az elszánt és megvető hallgatás helyesebb és inkább ízlésem szerint való lett volna, ez azonban nem felelt volna meg a céljaimnak, mivel azt szerettem volna megmutatni, hogy ha másvalaki volnék, milyen szemmel néznék arra az emberre, aki én vagyok. Igyekeztem méltányosan és elfogulatlanul elvégezni ezt a nehéz feladatot, próbáltam nem hibáztatni a nyilvánosság elképesztő vakságát, kerültem, hogy olyan érdemekkel kérkedjek, melyeket tőlem megtagad, hogy olyan bűnöket valljak magaménak, amelyeket nem követtem el, és amelyeket erőszerezettel tulajdonítanak nekem. Szerettem volna egyszerűen megmagyarázni, hogy milyen következtetésre jutottam volna az enyémhez hasonló alkat gondos tanulmányozása után egy másik ember esetében. Ne írják a javamra, ha visszafogottságot és mértékletességet találnak ezekben a leírásokban. Állítom, hogy egy kicsivel több szerénységre lett volna szükségem, hogy sokkal nagyobb megbecsüléssel beszéljek magamról.

Amikor láttam, hogy milyen rémesen hosszúak lettek a párbeszédek, megpróbáltam többször is lenyesegetni egyes részeket, kiigomlálni a gyakori ismétlődéseket, rendet és logikát teremteni a szövegben; de képtelen voltam kiállni ezt az újabb tortúrát. Olvasás közben olyan élénken éltem meg balsorsom fájdalmát, hogy az elnyomta az olvasáshoz szükséges figyelmet. Képtelen vagyok arra,

hogy bármit is kihúzzak, két mondatot összekapcsoljak, vagy két ötletet egymással összevessek. Sorról sorra haladok a szöveg olvasásában, miközben szívem sajog és megszakad. Ismétlődő és mérőben értelmetlen erőfeszítések után feladom ezt a munkát, amire alkalmatlannak érzem magam, és jobb híján, átirom ezeket a formátlan próbálkozásokat, amelyeket kijavítani már nem áll módomban. S ha akadna még bármi javítani való rajta, akkor sem vállalkoznék rá, ha a világ minden kincsét ajánlanák fel. Sőt, le kell mondanom számos sokkal jobban és szebben megírt gondolatomról is, amelyeket szétszórt fecnikre jegyzeteltem, bízva abban, hogy gyerekjáték lesz beillesztésük; a levertség azonban olyan mértékben eluralkodott rajtam, hogy már ez az egyszerű feladat sem megy. Végül is nagyjából elmondtam, amit akartam, igaz ugyan, hogy az ismétlés és a rendezetlenség káoszába süllyedt, de benne van: a jóhiszemű emberek meg fogják találni. Azok pedig, akik csak kellemes és gyors olvasmányra vágynak, s a *Vallo-mások*at is ezért lapozták fel, akik a méltányosság és az igazság végett a legkisebb erőfeszítésre és összpontosításra is képtelenek, jobban teszik, ha nem fárasztják magukat ezzel az írással; nem ők azok, akikhez beszélni kívántam, és fűtyülök rá, hogy tetszik nekik avagy sem: így legalább megkímélnék attól a végső megaláztatástól, hogy az életem nyomorúságát ábrázoló tablón egyesek jól szórakozzanak.

Mivé lesz ez az írás? Mi hasznom származhat belőle? Fogalmam sincs, és ez a bizonytalanság nem enyhíti kétségemet, mely munka közben kísértett. Akik a markukban tartanak, azok kezdettől fogva tudnak róla, és úgy vélem, mostani helyzetemben esélytelen megakadályozni, hogy könyvemet előbb vagy utóbb meg ne szerezzék.* A dolgok természetes menetének megfelelően, minden erőfeszitésem merő hiábavalóság. Nem tudom, hogy milyen sorsot szán nekem az Ég, de a legvégsőig reménykedem abban, hogy nem hagyja el az igazak ügyét. Bárkinek a kezébe is juttatja e lapokat, ha jövőbeli olvasóim között akad egyetlen nyíltszívű ember, az nekem elegendő, és soha nem fogom megvetni az emberi nemet oly mértékben, hogy ebben a gondolatban ne találjak némi okot a reményre vagy a bizakodásra.

* A *Párbeszéd*ek végén majd megtaláljuk ennek a szerencsétlen írásnak a történetét, s azt is, hogyan igazolódott be ez a jóslat.